

Nr 2

Lagutskottets betänkande i anledning av motion om beaktande av försäkringsfrågor vid översynen av giftorättsinstitutet.

I motionen 1973: 146 av fru Holmqvist (s) och fröken Bergegren (s) hemställs att riksdagen för Kungl. Maj:t ger till känna vad i motionen anförts om utredning av försäkringsfrågor vid prövning av giftorättsinstitutet.

Motionen

Motionärerna erinrar inledningsvis om att GB:s regler om giftorätts-gemenskap mellan makar går ut på att all egendom, som make hade då äktenskapet ingicks eller som han senare förvärvar, i princip är underkastad giftorätt. Då äktenskapet upplöses genom skilsmässa eller den ena makens död sker som regel en hälftindelning av makarnas sammanlagda giftorättsgods. Egendom kan undantas från giftorätt genom äktenskapsförord, testamente eller villkor som är förknippade med gåva.

I direktiven till *familjelagssakkunniga*, påpekar motionärerna, har justitieministern framhållit att en begränsning av giftorättsinstitutet bör prövas för att komma till rätta med en av det nuvarande giftorättsinstitutets ofta påpekade avigsidor: att make kan "skilja sig till pengar".

Motionärerna fäster uppmärksamheten vid att det i direktiven inte nämns något om försäkringsfrågor. En sådan fråga, som inte beaktats, synes vara försäkringar av den art, att de ej sällan utfaller med stora engångsbelopp. Orsaken därtill kan vara olycksfall och invaliditet, enskilt eller i förening. Skulle ett äktenskaps upplösning i tiden sammanfalla med utbetalningen av sådana försäkringsbelopp, kan hälften därav komma att tillfalla andra maken såsom giftorättsgods enligt nuvarande äktenskapslagstiftning.

När beloppet avser t. ex. rehabilitering eller invaliditet förefaller det motionärerna obilligt, om i samband med äktenskaps upplösning halva beloppet skulle tillfalla en med försäkringsskyddet icke avsedd, fullt frisk person. Sådana försäkringsbelopp anser motionärerna i stället borde kunna behandlas såsom enskild egendom. Problemen rörande dessa frågor bör enligt motionärernas mening beaktas under det fortsatta utredningsarbetet.

Gällande rätt

Bestämmelserna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar återfinns i 6—8 kap. *giftermålsbalken* (GB). Enligt GB:s grundsatser är makarna likställda i förmögenhetsrättsligt avseende. Vardera maken behåller den egendom han vid äktenskapets ingående har eller sedermera förvärvar och förvaltar själv densamma. Den blivande delningen av makarnas egendom liksom över huvud hänsynen till familjens bästa föranleder dock vissa inskränkningar i vardera makens rådighet. Åsidosätter maken dessa i avsevärd mån, äger andra maken påkalla boskillnad och har vid bodelning rätt till vederlag för förlust som tillskyndats honom. Vardera maken svarar med sin egendom för den gäld han före eller under äktenskapet ådragit sig men i allmänhet inte för gäld som andra maken ensam gjort. Vid äktenskapets upplösning delas makarnas egendom lika på grund av den giftorätt som vardera maken äger i andra makens egendom (dennes giftorättsgods).

Från giftorätt undantages *dels* egendom som på grund av föreskrift i äktenskapsförord, gåva eller testamente skall vara enskild, *dels* sådana rättigheter som ej kan överlåtas eller eljest är av personlig art.

Vid giftorätsreglernas tillämpning på försäkringar möter åtskilliga svårbemästrade problem. Dessa är av stor praktisk betydelse, eftersom de viktigaste tillgångarna ofta utgörs av försäkringar. De svårigheter, som härvidlag gör sig gällande, är av skiftande art beroende på om bodelningen sker i anledning av hemskillnad respektive äktenskapsskillnad eller på grund av makes död. Vidare har i lagstiftning och rättstillämpning hithörande frågor lösts på olika sätt vid skilda slag av försäkringar. Nu gällande regler har i huvudsak följande innehåll.

Sedan försäkringsersättningen utbetalats till den försäkrade likställs beloppet med vanliga förmögenhetsobjekt och utgör således i princip giftorättsgods. Försäkringen innefattar emellertid ofta ett förmögenhetsvärde även före tidpunkten för försäkringsfallets inträffande. Fråga uppkommer därför om försäkringstagarens rätt till försäkringen också skall betraktas som giftorättsgods.

I fråga om vissa rättigheter av förevarande slag har utmätnings- eller överlåtelseförbud meddelats i lag. Därav anses följa att de ej heller blir föremål för giftorätt under den berättigades livstid. Dylika förbud har meddelats exempelvis beträffande fordran på grund av olycksfalls- eller sjukförsäkring, fordran på grund av arbetslöshetsförsäkring, rätt till ersättning enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring, ävensom rätt till ersättning enligt lagen (1954: 243) om yrkesskadeförsäkring (omtryckt 1962: 408) och enligt militärsättningsförordningen (1950: 261, omtryckt 1954: 460). Däremot betraktas rätt till livförsäkring eller livränta regelmässigt som giftorättsgods under den försäkrades livstid. Det saknar därvid betydelse om försäkringen har ett återkalleligt för-

månstagarförordnande. Om försäkringen å andra sidan har ett oåterkalleligt förmånstagarförordnande är giftorätt utesluten. I fråga om rätt till pension eller till pensionsförsäkring på grund av tjänst gäller som huvudregel att giftorätt föreligger i vanlig pensionsförsäkring men att tjänstepensionsförsäkring hos Svenska Personal Pensionskassan (SPP) är att betrakta som egendom, vari andra maken ej äger giftorätt.

Familjerättskommittén

I direktiven för den år 1957 tillkallade *familjerättskommittén* framhöll dåvarande chefen för justitiedepartementet, att det vid en överarbetning av äktenskapsrätten enligt de i direktiven angivna riktlinjerna bl. a. borde undersökas om inte ytterligare undantag från giftorättsgemenskapen borde uppställas. Departementschefen hänvisade till att särskilt den ökade användningen av försäkringar aktualiserat spørsmålet i vad mån sådan skulle ingå i giftorättsgodset. Problemet gällde främst pensionsförsäkringar, både egenpensioner och pensioner som ena maken tecknat till förmån för den andra. Enligt departementschefen syntes dylika försäkringar, i den mån de tillgodosåg ett socialt rimligt behov, såvitt möjligt böra gå vid sidan av bodelningen.

I ett år 1964 avgivet betänkande "Äktenskapsrätt" (SOU 1964: 34 och 35) framlade kommittén förslag om bl. a. vissa ändringar beträffande behandlingen av försäkringar vid skilsmässa eller ena makens död. I fråga om pensions- eller annan livränteförsäkring och grupp-försäkring som tagits på endera makens liv upptog förslaget förbud för make att förfoga över försäkringen utan andra makens samtycke. Bl. a. krävdes makens samtycke till oåterkalleliga förmånstagarförordnanden i fråga om försäkringar som nyss nämnts. Betänkandet upptog vidare förslag om ändring av gällande vederlagsregler till förmån för make som använt giftorättsgods till premier för egen pension eller livränta. Tillika innehöll förslaget den nyheten att make skulle kunna erhålla kompensation av eget giftorättsgods, om andra maken hade särskild rättighet — t. ex. rätt till pension — som var av personlig art eller eljest ej kunde överlåtas och av den anledningen inte skulle ingå i bodelningen. Den föreslagna bestämmelsen härom avsågs dock ej bli tillämplig vid bodelning i anledning av makes död. Å andra sidan föreslog kommittén vissa särregler som hade avseende endast på makes död. I fråga om pension eller livränta föreslog kommittén sålunda, att efterlevande make skulle få av sitt giftorättsgods från bodelningen helt undantaga rätt till egen pension eller livränta, om denna var skälig, och att vederlag för avgifter till pension eller livränta skulle tilläggas arvingarna endast i den mån pensionen eller livräntan var oskälig.

Kommitténs förslag har i nu berörda delar ej lagts till grund för lagstiftning.

Familjelagssakkunniga

I augusti 1969 tillkallade chefen för justitiedepartementet sju sakkunniga för att företaga en översyn av den familjerättsliga lagstiftningen. De sakkunniga har antagit namnet *familjelagssakkunniga*. De sakkunniga syftar i sitt arbete till en revision av familjerätten i stort — således inte enbart av reglerna om äktenskapet. Beträffande äktenskapets ekonomiska rättsverkningar innehåller direktiven bl. a. följande.

En revision av äktenskapslagstiftningen måste enligt justitieministerns mening beröra både reglerna om ingående och upplösning av äktenskap och reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. Det minskade ömsesidiga beroende mellan makarna som är en följd av nutida utbildnings-, arbetsmarknads- och socialpolitik måste resultera i att äktenskapets ekonomiska rättsverkningar begränsas i skilda hänsenden. Äktenskapet bör, som justitieministern framhöll i proposition 1968: 136, vara en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer. En begränsning av giftorättsinstitutet ligger i linje med denna principiella uppfattning om äktenskapet i det framtida samhället. Under hänvisning till att det här är frågan om ett utomordentligt invecklat problemkomplex nöjer sig justitieministern med att peka på ett par lösningar som kan övervägas och ev. kan kombineras på ett eller annat sätt. Därvid erinrar justitieministern först om det system som f. n. förekommer vid återgång av äktenskap, s. k. återgångsdelning. Det innebär att egendom som make hade före äktenskapet eller förvärvat under äktenskapet genom arv, gåva eller testamente inte ingår i någon delning mellan makarna. Däremot tillämpas även vid återgångsdelning giftorätt i besparingar och i allmänhet i det gemensamma bohaget. En liknande ordning förekommer på många håll utomlands. Den har bl. a. den fördelen att den gör det möjligt att komma till rätta med en av det nuvarande giftorättsinstitutets ofta påpekade avigsidor, att make kan "skilja sig till pengar". Detta kan enligt justitieministerns mening vara en tänkbar lösning. En annan kan vara att begränsa giftorätten till att gälla bara den gemensamma bostaden och bohaget. Justitieministern tror dock för sin del att det skulle vara att gå för långt om man tillämpade den principen generellt. Men en mycket stark begränsning av giftorätten kan vara rimlig när äktenskapet upplöses efter kort tid. De sakkunniga bör ha full frihet att pröva olika alternativ som harmoniserar med den principiella målsättningen för utredningsarbetet.

Avslutningsvis understryker justitieministern att i direktiven i första hand tagits upp sådana stora och betydelsefulla problem, som måste granskas av utredningen, och att redogörelsen således inte är fullständig. De sakkunniga bör ha fria händer att inom ramen för de allmänna riktlinjerna för utredningsarbetet ta upp även andra familjerättsliga frågor till övervägande. De sakkunniga bör samråda med andra utred-

ningar i den mån det kan ha betydelse för deras arbete. Samråd bör äga rum med familjepolitiska kommittén, socialutredningen, pensionsförsäkringskommittén, kapitalskatteberedningen, utredningen om periodiska understöd och förmynderskapsutredningen.

Familjelagssakkunniga har under 1972 avgett delbetänkandet "Familj och äktenskap. 1" (SOU 1972: 41) med förslag till nya regler om äktenskaps ingående och upplösning. Revisionen av de ekonomiska familjerättsfrågorna har fått anstå till ett senare skede av utredningsarbetet, vilket beräknas pågå under hela år 1973.

Utskottet

I motionen upptas till behandling de till synes obilliga resultat, som stundom kan uppstå i samband med skilsmässa, om ena maken erhållit ett större försäkringsbelopp som engångsersättning vid exempelvis invaliditet eller annan olycksfallsskada. Ett sådant belopp betraktas som en vanlig förmögenhetstillgång i boet. Gällande bestämmelser om giftorättsgemenskap mellan makarna medför därför som regel, att beloppet skall ingå i bodelningen och att hälften därav följaktligen kan komma att tillskiftas den andra maken. Om ersättningen avser t. ex. rehabilitering vid invaliditet eller annat sjukdomstillstånd förefaller det motionärerna obilligt, att halva beloppet på detta sätt kan tillfalla en med försäkringskyddet icke avsedd, fullt frisk person. Motionärerna anser att sådana försäkringsbelopp i stället borde behandlas som enskild egendom. Den berörda frågan bör enligt motionärernas mening beaktas under det pågående utredningsarbetet rörande bl. a. äktenskapets ekonomiska rättsverkningar, vilket bedrivs av familjelagssakkunniga. I utredningens direktiv nämns i förevarande sammanhang dock inte något om försäkringsfrågor, och motionärerna yrkar därför att riksdagen för Kungl. Maj:t ger till känna vad i motionen anförts om utredning av försäkringsfrågor vid prövning av giftorättsinstitutet.

Såsom framgår av det föregående (s. 2 f.) får de nuvarande giftorättsreglerna en rad betydelsefulla konsekvenser på det försäkringsrättsliga området. Efter hand som användningen av försäkringar ökat och nya försäkringsformer tillkommit, har vissa mindre tillfredsställande effekter av det rådande giftorättssystemet blivit märkbara. Det har därför i olika sammanhang gjorts gällande att hithörande frågor är i behov av översyn. I familjerättskommitténs uppdrag ingick således att bl. a. undersöka om inte vissa former av försäkringar — främst pensionsförsäkringar — borde lämnas utanför giftorättsgemenskapen. Kommitténs förslag innehöll också åtskilliga regler om särbehandling av makarnas försäkringar, vilka regler syftade till att inom det rådande giftorättssystemets ram utesluta eller modifiera principen om likadelning av gif-

torättsgodset vid äktenskapets upplösning. Såsom ovan nämnts har dock kommitténs förslag i dessa delar ej lagts till grund för lagstiftning.

Utskottet vill i anslutning härtill framhålla att det är förenat med betydande svårigheter att på ett tillfredsställande sätt reglera försäkringarnas ställning i familjerättsligt hänseende. Mångfalden av försäkringsformer — både individuella och kollektiva — samt de i olika avseenden invecklade civilrättsliga och skatterättsliga reglerna inom detta område ger upphov till en mängd svårösta problem. I motionen diskuteras endast det fallet, att ett större försäkringsbelopp nyligen utbetalats till försäkringstagaren, när tillämpningen av giftorätsreglerna aktualiseras. Frågan om den rättsliga behandlingen av försäkringar vid bodelningen har emellertid även andra aspekter. Sålunda kan giftorätsanspråket i stället gälla substitut för en tidigare uppburen försäkringssumma. Vidare har försäkringar ofta ett förmögenhetsvärde redan före tidpunkten för försäkringsfallet. För att åstadkomma en samlad lösning måste man därför beakta situationen under försäkringstiden lika väl som situationen då försäkringsbeloppet utfaller. Likaså måste olika lösningars konsekvenser i arvsrättsligt och skatterättsligt hänseende överblickas. En samordning är också nödvändig med det utmätningsskydd, som enligt gällande bestämmelser finns för vissa utfallande försäkringsbelopp. Slutligen föreligger den komplikationen, att här antydda problem i åtskilliga hänseenden ställer sig olika beroende på om bodelningen sker i anledning av hemskillnad respektive äktenskapsskillnad eller på grund av ena makens död.

Enligt utskottets uppfattning föranleder försäkringarnas ekonomiska betydelse att regleringen av deras ställning i familjerättsligt hänseende blir ett ämne av stor vikt vid den pågående revisionen av familjerätten. Såsom motionärerna påpekat har det i familjelagssakkunnigas direktiv visserligen inte uttryckligen nämnts att även försäkringsrättsliga frågor med anknytning till familjerätten bör tas upp till övervägande av utredningen. Sådana frågor kan emellertid inte förbigås vid en så övergripande prövning av familjerättens förmögenhetsregler, som innefattas i familjelagssakkunnigas uppdrag. En översyn av hithörande bestämmelser ligger inom ramen för de allmänna riktlinjerna för utredningsarbetet, och utskottet anser sig därför ha befogad anledning att förutsätta att det spörsmål, som berörs i motionen, kommer att tas upp till övervägande av familjelagssakkunniga i samband med en prövning av de familjerättsliga försäkringsfrågorna över hela fältet. Något initiativ från riksdagens sida med anledning av motionen kan därför inte anses erforderligt.

Med hänsyn till det anförda hemställer utskottet
att riksdagen avslår motionen 1973: 146.

Stockholm den 20 februari 1973

På lagutskottets vägnar
DANIEL WIKLUND

Närvarande: herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svedberg (s), Svanström (c), Sundelin (s), fröken Anderson i Lerum (s), herrar Lidgard (m), Hammarberg (s)*, Börjesson i Falköping' (c)*, fru Lundblad (s)*, herrar Andersson i Södertälje (s), Winberg (m), Olsson i Sundsvall (c), Enlund (fp)* och fru Nilsson i Sunne (s).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

